

AKUTAGAVA RJÚNOSZUKE

Mori tanár úr

Az év a végéhez közeledett már, amikor egyszer alkonytájt, kritikus barátommal Kandabajasi irányába tartotunk a megcsupaszkodott fűzfákkal szegélyezett fasoron át, amelyet mindenki csak a kishivatalnokok útjaként emleget. S valóban, a félhomályban jobbra is, balra is olyan csüggeteg kishivatalnokok szaporázták lépteiket, akiket egykor így biztatott méltatlankodva Simazaki Tószon³: „Csak felemelt fejjel járjatok!” Bizonyára azért voltak ilyen meghunyászkodók, mert tudták, hogy bármit is tesznek, örökre vigasztalanok maradnak. Gyors léptekkel szorosan egymás mellett haladtunk, vállunk egymáshoz sűrűlött, egyetlen szót sem szözlünk, míg el nem hagytuk Ótemacsi állomást. Ekkor barátom elkapta tekintetét a hidegben meggörcbedt emberekről, akik a vörös oszlop tövében a villamosra várakoztak, és hirtelen megborzongott:

– Mori tanár úr esete jutott az eszembe – mormogta maga elé.

– Mori tanár úr? Hát az meg kicsoda?

– A középiskolában volt tanárom. Még nem meséltem neked róla?

Tagadó válasz helyett csak a kalapomat húztam be jobban a fejembe. Következzék tehát barátom Mori tanár úrról szóló története. Úgy, ahogyan útközben elmondta nekem.

*

Vagy tíz év is eltelt azóta, hogy egy megyei középiskola harmadik osztályába jártam. Az osztályunkban egy fiatal pedagógus, Adacsi tanár úr tanította az angolt, aki a téli szünet végén influenzás lett, majd hirtelen meghalt tüdőgyulladásban. A dolog teljesen váratlanul történt, így nem volt idő arra, hogy megfelelő utódot keressenek a helyére. Adacsi tanár úr óráit az idős Mori tanár úr kapta meg, aki addig egy magániskolában tanított angolt.

Mori tanár urat azon a napon láttam először, amikor tanítani kezdett bennünket. Mi, harmadikosok alig tudtuk türtőztetni magunkat, annyira vártuk már az új tanárt: amint meghallottuk léptei koppanását a folyosón, síri csönd támadt az osztályban. A léptek éppen a mi hideg osztálytermünk előtt haltak el, aztán kinyílt az ajtó – még most is úgy látom magam előtt az egészet, mintha ma történt volna –, s Mori tanár úr ott állt az ajtóban, leginkább egy pókemberre emlékeztetett, aki egy vásári

mutatványból pottyant ode. A látványon talán csak egy valami szépitett: a feje, amelynek formája már majdnem gyönyörű volt, és fénylett, mert teljesen kopasz volt. Bár a tarkóján még ékeskedett néhány őszülő tincs, mégis teljesen olyan volt, mint egy strucctojás a természetrajz könyvekben. A tanár nem mindennapi külsejét különös zsakettje egészítette ki. Nem is gondolta volna az ember, hogy valamikor fekete színe volt, mert teljesen kikékült. Ráadásul a piszkos galléron csokornyakkendő gyanánt piperkóc masni díszelgett. Mintha tegnap történt volna, úgy emlékszem minden részletre.

Amint Mori tanár úr belépett az osztályunkba, a terem különböző sarkaiban visszafojtott nevetés hangzott fel, ami természetesen nem volt meglepő. Mori tanár úr azonban az osztálynaplóval és a szöveggyűjteménnyel a hóna alatt a legnagyobb nyugalommal lépett a dobogóra, mintha a diákok ott sem lennének. Köszönésünkre ijesztően vérvörös arcán elbűvölő mosoly folyt szét, majd sipító hangon így fordult hozzánk:

– Uraim!

Az elmúlt három tanév alatt egyetlen tanár sem szólított „úrnak” bennünket a középiskolában. Így aztán kerekre tágult a szemünk a csodálkozástól, s visszafojtott lélegzettel vártuk, hogy az „uraim” megszólítás után mi fog következni. Már előzőleg is, de főként e köszönés után arra számítottunk, hogy nagy beszédet fog tartani az órákkal, a tanulással kapcsolatban.

Mori tanár úr azonban ahogy kimondta az „uraim” megszólítást, csak egy pillantást vetett az osztály felé és egy jó darabig nem szólt egy árva szót sem. Puffadt arcára nyugodt mosoly ült ki, de szája szögletében az izmok idegesen meg-megrándultak. Szeme, melyből tisztán, szünni nem akaróan áradt a fény, miért, miért nem úgy ragyogott, mint egy szarvasmarháé. A szája azonban még mindig csukva volt, úgy éreztük, mintha hozzánk könyörögne, ráadásul sajnos úgy tűnt, hogy maga sem tudja, mit akar.

– Uraim! – ismételte kisvártatva Mori tanár úr ugyanazzal a hangsúllyal. De ez alkalommal mintha az „uraim” szó visszhangját akarta volna elkapni. – A mai naptól fogva, uraim, én fogom magukat a szöveggyűjteményből angolra tanítani – biggyesztette hozzá szinte hadarva.

Egyre fokozódó kíváncsisággal vegyes izgalom ragadt magával bennünket, megpróbáltunk, amennyire csak lehet, csendben maradni, és mindannyian a tanár arcába meredtünk. Mori tanár úr azonban ugyanazzal a könyörgő tekintettel nézett ránk, körbekémlelte az osztálytermet, aztán, mintha ez szokása lenne, vagy netán egy húr pattant volna benne el, hirtelen a székére huppant. Az osztálynaplót letette a nyitott szöveggyűjtemény mellé, felütötte, majd belemélyedt. Kiábrándító, sőt komikus volt, hogy ilyen hirtelen ért véget az üdvözlés.

³ Simazaki Tószon (1872–1943) – költő, prózaíró.

Szerencsére azonban a tanár megérezte a kitörni készülő nevetést, szarvasmarha tekintetét a naplóról felénk fordította és tüstént felszólított valakit, akinek a családnevét megtoldotta a tiszteletet kifejező „szan” szócskával. Persze ez jel volt arra, hogy a tanuló azon nyomban felálljon helyéről és olvassa, fordítsa a szöveget. A diák fel is pattant, és a tokiói középiskolásokra jellemző folyékonyan olvasni és fordítani kezdett valami angol könyvből származó részletet, ha jól emlékszem, talán a Robinson Crusoe-ból. Ezalatt Mori tanár úr időről időre megérintette lila csokornyakkendőjét, miközben udvariasan javítgatta a tanuló hibáit, de nemcsak azokat, amelyeket a fordításban elkövetett, hanem a legjelentéktelenebb kiejtési pontatlanságokat is. Mori tanár úr kiejtése kissé modoros, de alapjában véve hibátlan és pontos volt, s úgy látszott, hogy a lelke mélyén erre a képességére különösen büszke.

Amikor azonban a tanuló leült a helyére, és Mori tanár úr maga fogott bele az olvasásba és a fordításba, itt is, ott is újból kibuggyant belőlünk a nevetés. Vagyis a tanár csak különleges kiejtésére figyelt, mert miközben fordított, egy átlag japán számára megfoghatatlan módon, bizonyos japán szavak hirtelenjében nem jutottak az eszébe. Az egyik sort például így fordította: „Akkor Robinson Crusoe elhatározta, hogy állatokat fog tenyészteni. Mit is akart tenyészteni? Ezeket a különös állatkákat... az állatkertben is sok ilyen van... hogy is hívják őket, no... szeretnek mindenkit utánozni... uraim, maguk is ismerik őket! Vörös képük van, no... majmok? No igen, hát persze, majmok! Hát ezeket a majmokat kezdte tenyészteni”.

Nyilvánvaló, hogy ha már a majom ekkora problémát okozott neki, milyen sok időt s gondot jelentett, ha egy nehezebb szó fordítását kellett megtalálnia. Ilyenkor Mori tanár úr rettenetesen zavarba jött: kezét minduntalan nyakához emelte, s annyira húzkodta lila csokornyakkendőjét, hogy az majdnem leszakadt, izgatott tekintetét ránk emelte, s tanácstalan pillantásokat vetett felénk. Majd két kezével kopasz fejéhez kapott, aztán megint az asztala fölé hajolt, és ijedtében egy szót sem tudott kinyögni. Ilyenkor amúgy is kicsinyke teste elcsúszott parányira zsugorodott, olyan volt, mint egy léggömb, amelyből már elszállt a levegő, lába lelógott a székről, s úgy látszott, mintha előre-hátra úszkálna a levegőben. A diákok kuncogni kezdtek rajta. Mialatt a tanár egymás után fordította a mondatokat, egyre vakmerőbb lett a kacarászás, végül az első padban kitört a harsány nevetés. Hogy ez a mi nevetésünk vajon mennyire volt keserű a jóságos Mori tanár úr számára? Legszívesebben még most is befognám a fülem, hogy ne halljam ezt a kegyetlen lármát.

És Mori tanár úr mindennek ellenére bátran folytatta az olvasást és a fordítást, amíg fel nem hangzott a szünetet jelző kürtszó. Végigolvasta az utolsó részletet, azután olyan rezzenéstelen arckifejezéssel köszönt el tőlünk, mintha teljesen megfélemedezett volna az iménti lélekölő, kegyetlen csatáról, és nyugodtan elhagyta a termet. Emlékszem, hogy tomboló viharként tört ki belőlünk a kacagás, s a féktelen zsvivajban a padok tetejét döngöttük, néhány tanuló a katedrara pattant, hogy Mori tanár úr mozdulatait, hangját utánozza, miközben én, az osztálybizalmi a diákok gyűrűjében jelt adtam, s magam is a tanár fordításában elkövetett hibákat harsogtam magabiztosan. Fordítási hibák? Amikor fennhézva utánoztam, tulajdonképpen még egyáltalán nem tudtam, hogy valóban fordítási hibák voltak-e ezek, avagy sem.

*

Ebédszünetben történt, három-négy nappal később. Öten vagy hatan a sportpályán, a homokdombnál gyűltünk össze, sütkéreztünk a kellemes téli napon, s közben az előttünk álló, közelgő év végi vizsgákról fecserésztünk. Ekkor a hatvannyolc kilós izomember, Tanba tanár úr, aki eddig a vaspóznáknál az iskolásokkal a rúdmászt gyakoroltatta s harsányan vezényelt nekik: „Egy, kettő!”, baseball sapkájával a fején, mellényben egyenest a homokba ugrott, s ott termett közöttünk:

– Na, mit szölk Mor tanár úrhoz, az új tanárothoz? – kíváncsiskodott.

Tanba tanár úr is tanított bennünket angolra, de közismert sportrajongó volt, ráadásul remekül szavalt verseket, s nagy népszerűségnek örvendett a dzsúdó- és kendóbajnokok és mestereik körében, akik persze ki nem állhatták az angol nyelvet. A tanár szavaira az egyik híres bajnok töle szokatlan félénkséggel így válaszolt, miközben baseball kesztyűjét babrálta:

– Hát izé... szóval hogyishívják... az az ábra, hogy nem valami jól megy neki...

Tanba tanár úr önelégülten elmosolyodott, miközben zsebkendőjével leporolta a homokot a nadrágjáról:

– Nehogy már rosszabbul tudjon, mint te?!

– Nem, nálam azér' jobban tud.

– Akkor meg minek kritizárod!

Bajnokunk baseball kesztyűs kezével a hajába túrt, mint akinek szégyenében inába szállt a bátorsága. Erre azonban az a fiú, aki a legjobb angolos volt az osztályban, megigazította erős szemüvegét, s korához képest meglepő érettséggel a következő megjegyzést tette:

– De tanár úr, az osztályból a legtöbben főiskolára szeretnének menni, felvételizni fogunk, és úgy gondolom, hogy olyan tanártól szeretnének tanulni, aki többet tanít meg nekünk, mint ami a kötelező anyagban benne van.

Tanba tanár úr továbbra is fölényes mosollyal az arcán így válaszolt:

– Ugyan már, mit akartok, mindegy, hogy ki tanítja, csak egy félévről van szó!

– Akkor Mori tanár úr csak egy félévig tanít minket?

Ez a kérdés szemmel láthatólag Tanba tanár urat is elevenen érintette. Megfelelő életpaszttal rendelkezett ahhoz, hogy ilyen helyzetben ne válaszoljon, levette baseball sapkáját, s ürge mozdulatokkal kiveregette a port kurtára nyírt hajából, aztán egyenként végigmért bennünket, majd egy mesterfogással témát váltott:

– Tudjátok fiúk, Mori tanár úr nagyon öreg már, ezért egy kicsit más, mint amilyenek mi vagyunk... Ma reggel is felszállok a villamosra, Mori tanár úr meg éppen ott ül a kocsi közepén, és amikor odaérünk abba a megállóba, ahol le kell szállnia, elkezd kiabálni: „Kalauz úr, kalauz úr!” Ne tudjátok meg, milyen mókás volt! Majd eldobtam magam a nevetéstől! Semmi kétség, igazi csodabogár!

Ami Mori tanár urat illeti, nem volt nekünk szükségünk arra, hogy Tanba tanár úrra várjunk, nélküle is jó párszor csodálkozásba ejtett bennünket.

– Képzeljétek, ha esik az eső, Mori tanár úr európai öltönyben jár, és hozzá magastalpú japán fapapucsot hord – bökte ki az egyik fiú.

– Mori tanár úr mindig fehér zsebkendőt tűr az övébe, amibe, mit gondoltok, mit csomagol? Hát nem a tiszóraját?!

– A múltkor láttam Mori tanár urat, amikor a villamoson fogódzkodott, képzeljétek, csupa lyuk volt a kesztyűje!

Körülfogtuk Tanba tanár urat, s egymást túlkiabálva nagyobb-nál nagyobb ostobaságokat hordtunk össze. Látszott, hogy Tanba tanár úrnak tetszik a dolog, és amikor a kiabálás tetőfokára hágott, ujjá hegyén megpörgette a baseball sapkáját, és vidáman így kiáltott:

– Na igen! A kalapja aztán divatjamúlt műemlék...

Ebben a pillanatban – ugyan ki merészelt volna ilyenre még csak gondolni is –, alig tízlépésnyire tőlünk az iskola bejáratánál, a sportpályával szemben ócska keménykalapban feltűnt a megingathatatlan Mori tanár úr parányi alakja, kezével természetesen most is lila csokornyakkendőjén matatott. Vagy hat-hét kisgyerek, – bizonyára elsősök lehettek – a bejárat előtt éppen bakot ugrottak, de amint észrevették a tanárt, egymást túlharsogva udvarias hajlongásokkal köszöntötték. Mori tanár úr pedig csak állt a kapu kölépcsőire zúduló arany napsugárban, meg-meglengette ócska keménykalapját, s mosolyogva viszonzta a köszönést. Ettől a látványtól valamiféle szégyenérzet fogott el bennünket, lecsendesültünk, elült a hangos kacarászás. Csak Tanba tanár úr volt némi-

képp zavarban. Miután szájából elhangzott, hogy „A kalapja aztán divatjamúlt műemlék”, könnyedén kidugta a nyelvét, baseball sapkáját fürgén a fejébe húzta, majd hirtelen megperdült a levegőben. „Egy!” , vezényelt katonásan, s a pózna irányába lökte el mellénybe burkolt, masszív testét, felhúzódkodott az oszlopra fejjel lefelé, mint egy rák, majd lábát kinyújtotta, magasan, aztán még egy vezényszó: „Kettő!”, s jól kivehető alakja szinte átdöfte a kéklő téli égboltot, egy pillanat, s villámgyorsan elérte az oszlop tetejét. Magától értetődik, hogy mindannyian élénk tetszéssel fogadtuk Tanba tanár úr vidám mutatványát, mellyel zavarát leplezni akarta. Egy percre teljesen elnémultunk: csak néztünk felfelé, Tanba tanár urat figyeltük, aztán üdvrivalgásban törtünk ki, és mint futbalistát a szurkolók, megtapsoltuk a tornatanárt.

Persze én is együtt tapsoltam a többiekkel. Ugyanakkor taps közben, félig ösztönösen gyűlöletet éreztem a pózna tetején függeszkező Tanba tanár úr iránt. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy Mori tanár úrral éreztem volna együtt. Bizonyítékkal szolgáljon az a taps, amely átételes rosszindulatot fejezett ki Mori tanár úr iránt, s amellyel tulajdonképpen Tanba tanár urat tüntettem ki. Mai fejjel a következőképpen elemezném akkori lelkiállapotomat: erkölesi szempontból lenéztem Tanba tanár urat, de talán ugyanakkor műveltségi szempontból Mori tanár urat is. Vagy talán Mori tanár urat jobban lenéztem, mert Tanba tanár úr viselkedésével mintegy feljogosított erre, amikor kijelentette, hogy „A kalapja aztán divatjamúlt műemlék”, s ettől Mori tanár úrral kapcsolatban ez a lenézés még némi pimaszsággal is kiegészült. Ezért aztán tovább tapsoltam, s félvállról figyeltem az iskola bejárata előtt ünnepélyesen sugárzó Mori tanár urat. Mint egy őszi légy, amely sütkérezik a napon, úgy állt ott magányosan a kölépcsőkön a mi megingathatatlan Mori tanár urunk, és érdeklődve figyelte az elsősök ártatlan játékát. A keménykalap és a lila csokornyakkendő... Vajon miért nem tudom elfelejteni még ma sem, vajon miért látom még ma is magam előtt, amit akkor ki kellett nevetnem, s amit egyetlen pillantással magamba szívtam?

*

Az a lenézés, amelyet már az első tanítási napon Mori tanár úr ruhája, tudása váltott ki belőlünk, egyre erősödött az egész osztályban, különösen attól kezdve, hogy Tanba tanár úr felbátorított bennünket. Az egyik reggel történt, talán egy héttel később. Előző este leesett a hó, az osztályunk ablakaival szemben álló épület tetején, amely esős időben a sportpályát helyettesítette, már nem lehetett látni a cserepeket, ugyanakkor osztálytermünkben volt egy kályha, amelyben piros lángot vetett a tűz, s ettől az ablaküvegeken megülő hó a szüntelen halványkéken tükröződő fényben úszva ol-

vadozott. Mori tanár úr székét a kályha elé helyezte, sipító hangján lelkesen magyarázta a szöveggyűjteményben található „A Psalm of life” című verset, de természetesen egyik tanuló sem figyelt oda. Még ha csak nem figyeltek volna, de a padszomszédom például, aki mestere volt a dzsúdónak, már az óra kezdete óta egy Osikava Sunró kalandregényt olvasott a *Bukjó szekai*⁴ című lapból, amelyet ügyesen szöveggyűjteménye lapjai közé rejtett.

Az órából körülbelül húsz-harminc perc telt el. Mori tanár úr hirtelen felpattant a székéről és a „Longfellow” című költemény tartalmát kezdte el mesélni, amelyről az imént magyarázott, s ennek kapcsán az emberi élet kérdéseit értelmezte. Már nem emlékszem, mi volt a lényege, de azt hiszem, hogy nem is annyira filozófiai fejtegetésekbe bocsátkozott, mint inkább magánélete tapasztalatait ecsetelte. Vagyis abból, amiről oly izgatott hangon beszámolt, miközben karjával úgy csapkodott, mint egy madár a tépett szárnyaival, a következő zavaros mondatok maradtak meg bennem:

– Uraim, maguk még nem ismerik az életet! Bizony. Szeretnék megismerni, de még nem ismerik. Hát csak ezért boldogok. Amikor annyi időségek lesznek, mint mi, addigra majd megismerik. De amíg megismerik, addig sokat kell ám szenvedni! Bizony. Addig sokat kell szenvedni... Itt vagyok én, van két gyerekem. Iskoláztatni kell őket. No igen, iskoláztatni... hmm... és a tandíj? Úgy bizony. A tandíjat ki kell fizetni. Bizony ám. Hát emiatt kell olyan sokat szenvedni.

Amikor a diákokhoz fordult és az élet szenvedéseire panaszkodott, tulajdonképpen nem is állt szándékában panaszkodni, s valószínűleg azt sem várta el tőlünk, hogy lelkiállapotát megértsük. Valójában csak a mulatságos oldalát vettük észre panaszainak, s szónoklata alatt öntudatlanul kuncogtunk rajta. Ez a nevetgélés azonban nem tört ki hangos kacagásba, ahogy általában lenni szokott, mert miközben sipító hangján prédikált nekünk, szájalmas öltözékével, szenvedő arckifejezésével bizonyos együttlérzést váltott ki belőlünk. Bár nem robbant ki nevetés az osztályunkban, egy kis idő elmúltával a mellettem ülő dzsúdóbajnok félredobta a lapot, amelyet addig olvasott, szántszándékkal lármásan felpattant a helyéről s valami ilyesmit mondott:

– Tanár úr, mi azért jöttünk ide, hogy angolul tanítsanak meg minket! De ha nem tanítanak, akkor nincs szükség arra, hogy egyáltalán betegyük a lábunkat az osztályba! Márpedig ha továbbra is ezt a lelkifröccsöt kell hallgatnunk, akkor én lemegyek a tornaterembe!

Azzal egy borzalmas fintort vágott és nagy dérrrel-dúrrel leült a helyére. Még soha nem láttam olyan különös arcot, mint abban a pillanatban Mori tanár úrét. Szája tátva maradt a csodálkozástól, szinte sóbálványá vált a kályha mellett, s mint akibe belecsapott a villám, egy-két percig szólni sem tudott, csak merőn nézte az arcátlan fiút. Szarvasmarha tekintetében megvillant az ismerős veszélyt érző szúrós pillantás, majd szokása szerint kezét hirtelen lila csokornyakkendőjéhez emelte, néhányszor előrebillentette kopasz fejét és azt ismételte:

– Én vagyok a hibás. Én vagyok a hibás, bocsánatot kérek. Valóban, uraim, azért járnak ide, hogy angolul tanuljanak. Én vagyok a hibás, mert nem tanítottam magukat az angol nyelvre. Én vagyok a hibás, bocsánatot kérek! Bizony. Bocsánatot kérek – mondta mosolyogva, de mégis inkább mintha sírt volna...

A tűz fényénél, amely a kályha nyitott ajtajából rávetődött, még jobban kirajzolódtak a megfakult foltok zsakettja vállán meg az oldalán. Kopasz feje minden meghajlásnál rézszerű fényben csillogott, s még jobban hasonlított egy struccotjásra.

Ez a szájalmas látvány azonban akkori énem számára csak a tanár alsóbbrendű pedagógusi karakterét tárta fel. Mori tanár úr fél, hogy elveszíti a munkahelyét, és emiatt még arra is képes, hogy a gyerekeknek hízelegjen. Nem azért tanít, mert a tanítás a hivatása, hanem azért, mert az életkörülményei kényszerítik.

Ilyen és ehhez hasonló ködös elképzelések jártak az agyamban, s most már nemcsak a tanár öltözetét, tudását becsültem le, hanem személyiségét is, miközben a szöveggyűjteményre könyökölve újra meg újra pimaszul kinevettem, s Mori tanár úr a lángoló kályha előtt állva szellemileg és fizikailag egyaránt leégett. Persze nemcsak én gondolkodtam róla így. Amikor arca megváltozott, és bocsánatot kért az osztálytól, szomszédom, a dzsúdóbajnok jelentősegteljesen rám kacintott, majd ravasz mosollyal az arcán újból a szöveggyűjteményébe rejtett kalandregény tanulmányozásába merült.

Míg ki nem csengettek az óráról, Mori tanár úr, ha lehet, még zavartabban viselkedett, mint máskor, s kétségbeesetten fordította a szerencsétlen Longfellow-t. „Life is real, life is earnest” – még most is a fülemben cseng meg megbicsakló sipító hangja, ahogy ezt ismételteti megsárgult arccal, miközben kiveri a veríték, mintha nekünk könyörögne. Akkoriban azonban ebben a sipító hangban embermilliók boldogtalan hangja rejtőzött, de túl mélyen ahhoz, hogy eljusson hozzánk. Így aztán az egész órát fáradt, tömény unalomban töltöttük, mondanom sem kell, nem csak én ásítgattam teli szájjal, szégyentelenül. Mori tanár úr parányi teste pedig kinyújtózott a kályha előtt, rá se hederített az ablakot verdeső hóesésre, csak szöveg-

4 1908 táján megjelenő folyóirat volt, melynek címe magyarul: Buddha világ.

gyűjteményét lóbálta elkeseredetten, s mintha agyában valamiféle rugó pattant volna meg, kétségbeesetten kiáltotta: „Life is real, life is earnest!”

*

A dolgok pedig annak rendje s módja szerint történtek, ahogy számítottunk rá: amint véget ért a félév és lejárt a szerződés, Mori tanár úr alakja eltűnt a szemünk elől, mi pedig örvendeztünk és egyáltalán nem bánkódtunk miatta. Helyesebben mondva távozása annyira közömbösen hagyott bennünket, hogy valójában még csak nem is örültünk annak, hogy elmegy. Általában én is, akárcsak a többiek, a középiskolából a következő évben átkerültem a felső középiskolába, onnan pedig az egyetemre, felnőttek lettünk, de egyikünk sem érzett semmiféle vonzalmat a tanár iránt, és teljesen megfeledkeztünk a létezéséről.

Eljött az egyetemi diplomaosztás éve, beköszöntött az ősz... December első napjaiban alkonyatkor sűrű köd lepi be a tájat, s estefelé, eső után a fűzfák és platánok sárga leveleiket hullatják a faszorban. Azon a napon végigjártam Kandát, a tokiói antikvár könyvesboltok negyedét, ahol sikerült megszereznem néhány olyan német könyvet, amelyek addigra Európában az I. világháború miatt ritkaságszámba mentek. Felhajtottam a kabátgalléromat, hogy a késő őszi áporodott levegőtől megóvjam magam, s így haladtam el a Nakanisija könyvesbolt előtt. Miért, miért nem, vidám hangokra, forró italokra vágytam, s minden határozott cél nélkül benyitottam az ottani üzlet kávézójába.

A kávézó egészen kicsinyke volt, s egy árva vendég sem ült benn. Az egymás mögött sorakozó márványasztalokon álló aranyozott cukortartók hidegen tükrözték vissza a lámpafényt. Szomorúan, mint akit becsaptak, ültem le az egyik asztalhoz, amely egy falmélyedésbe épített tükör előtt állott. A hozzám lépő pincértől kávé rendeltem, aztán elővettem egy szivart, és egy halom gyufát elhasználtam, míg végre sikerült meggyújtanom. Asztalkámon hamarosan megjelent egy csésze gőzölgő kávé, s mégis, a vigasztalan szomorúság, mint a köd az ablakon túl, csak nem akart eloszlanı bennem. Abban a filozófiakönyvben, amelyet az antikváriustól egy bizonyos cikk miatt vásároltam, olyan aprók voltak az írásjegyek, hogy egy oldalt sem tudtam elolvasni. Ekkor önkéntelenül hátradőltem a széken, s hol a brazil kávé kortyolgattam, hol a havannaszivart szívtam, miközben kóbor tekintetemet hanyagul az előttem álló tükör felé vettem.

A tükörben, mintha egy jelenetből látnék részletet, tisztán, hideg fényben az emeletre vezető lépcső képe jelent meg előttem, mögötte a szemközti fal, egy fehérre festett ajtó, a falon pedig egy koncert plakátja. Ezen kí-

vül még egy márványasztal is volt ott. Mellette hatalmas virágcserep, benne egy fenyő. Láttam egy csillárt is. Aztán egy nagy fajansz gázkályhát. Majd három-négy pincért is észrevettem, amint éppen valamiről beszélgettek a kályha előtt. Végül... ahogy lassan mindent sorjában megnéztem, ami a tükörben látszott, eljutottam a kályha előtt üldögélő pincérekig, s ekkor alaposan meglepődtem, mert a pincérek között, az asztalnál ülve egy vendéget vettem észre. Először fel sem figyeltem rá, mert ott, a pincérek között, ösztönösen a kávézó szakácsának vagy valami hasonló alkalmazottnak képzeltem. Nemcsak azon lepődtem meg, hogy első benyomással ellentétben volt ott még egy vendég rajtam kívül. Bár alakját oldalról alig lehetett látni a tükörben, kopasz feje, amely olyan volt, mint egy struccotjás, kék színűre fakult zsakettja s mindörökké lila csokornyakkendője alapján akár félszemmel is felismertem volna: Mori tanár úr volt az.

Ahogy észrevettem, agyamban egy pillanat alatt felidéztem azt a hét-nyolc évet, amely elválasztott bennünket. Annak a bizonyos osztálybizalminak, aki annak idején az angol szöveggyűjteményt tanulta, és annak, aki most az asztalnál nyugodtan eregette a szivarfüstöt az orrán át, ezek az évek egyáltalán nem tündek rövideknek. Meglehet azért, mert „az idő”, amely mindent magával sodor, csak a saját korán felülemelkedő Mori tanár úrral nem volt képes ezt megtenni... Az az ember, aki azon az estén a kávézóban a pincérekkel együtt ott ült az asztalnál, pontosan ugyanaz a tanár volt, mint aki egykor az angol szöveggyűjteményből tanított abban az osztályban, ahová soha nem jutottak el a lenyugvó nap sugarai. Az a kopasz fej mit sem változott! Ugyanazt a lila csokornyakkendőt viselte. És az a sipító hang! Hát persze, ugyanazon a sipító hangon magyaráz most is valamit olyan elmélyülten a pincéreknek... Önkéntelenül is elmosolyodtam, s valahogy még rossz hangulatomról is megfeledkeztem: csak a tanár hangját figyeltem.

– Ez a melléknév ezt a főnevet vonzza. Mivel a Napóleon szó egy embernek a neve, ezért ezt a szót főnévnek nevezzük. Bizony. Értik ezt? Tudják, mi áll ez után a főnév után? Közvetlenül ez után a főnév után? No, mondja meg valaki?

– Vonatkozó... a vonatkozó főnév – hebegte az egyik pincér.

– Hogyhogy vonatkozó főnév? Vonatkozó főnév, ilyesmi nem létezik. Talán vonatkozó... vonatkozó... névmás? Igen, olyan van, vonatkozó névmás. A Napóleon főnevet névmás helyettesítheti. Bizony. A névmás az a szó, amely a nevek helyett áll.

A beszélgetésből kiderült, hogy Mori tanár úr angolul tanította a kávézó pincéreit. Közlebb húztam a tükörhöz a széket, hogy még jobban szemügyre vehessem a je-

lenetet. Jól látszott, hogy az asztalon egy nyitott könyv hever, valami szöveggűjteményféle lehet. Mori tanár úr ujjával rábökött a könyv oldalaira, s úgy tűnt, sehogya sem tudja befejezni a magyarázatot. Még ebből a szempontból is ugyanolyan volt, mint régen. A pincérek karéja azonban a hajdani diákokkal ellentétben összehajolva, szomjas tekintettel, megadóan figyelte kapkodó magyarázatát.

Míg a tükörből ezt a jelenetet figyeltem, tudatomat valami melegség járta át Mori tanár úr iránt. Odamenjek és fejezzem ki sajnálatomat, amiért olyan régóta nem találkoztunk? De úgysem emlékezne rám, hiszen

mindössze egy fél évig látott az osztályban. Ha pedig mégis felismerne... Akkor eszébe jutna, hogy annak idején rosszindulatúan ki-nevettük, ezért végül úgy döntöttem, hogy inkább a távolból tekintek rá tisztelettel. Mivel a kávé elfogyott, zajtalanul felálltam, s félig elszívott szivaromat otthagytam az asztalon. De bármennyire is vigyáztam, hogy ne csapjak zajt, úgy látszik, mégis

Hórjúdcsi, Nara

felhívtam magamra a tanár figyelmét. Abban a pillanatban, amikor felkeltem helyemről, a megsárgult kerek arc, a piszkos gallér és a lila csokornyakkendő egyszer csak mégis felém fordult. A tanár szarvasmarha tekintete s pillantásom egy másodpercre valóban találkozott a tükörben. Miként várható volt, szemében nem látszódtott semmi, ami azt jelezte volna, hogy régi ismerőst vett észre. Az egyetlen, ami akkor is, most is felvillant a tekintetében: valamiféle örök könnyörgés szálnalmas fénye.

Lesütöttem a szemem, elvettem a pincértől a számlát, egy árva szó nélkül odamentem a bejáratnál álló pulthoz fizetni. Az egyenes választékú, lenyalt frizurájú főpincér, akit már ismertem, unatkozó arckifejezéssel ült ott.

– Ott, az a férfi, úgy látom, angolul tanít. A kávézó felkérésére? – kíváncsiskodtam fizetés közben.

A főpincér, aki továbbra is a járókelőket figyelte az utcán, csak úgy félvállról odavetette:

– Ugyan már, nem kérte senki! Csak úgy, minden este eljön ide és tanít. Azt mondják, angol tanár volt valamikor, megöregedett, sehol nem adnak munkát neki, csavarogni jár, hogy valahogy agyonüsse az idejét. Egy

csésze kávé mellett elvan egész este, nem hoz valami nagy hasznot nekünk.

Miközben választát hallgattam, magam előtt láttam Mori tanár úr tekintetét, mintha valamiért könyörögne, talán maga sem tudja, miért. Ó, igen, Mori tanár úr! Úgy érztem, mintha kissé zavarosan most kezdeném megérteni a tanárt, a tanár hősies jellemét. Ha valóban léteznek született pedagógusok, akkor ő igazán az volt. Számára az angol nyelvtanítás olyan fontosnak számított, mint a levegővétel, képtelen lett volna akár csak egy pillanatra is abbahagyni. Ha erőszakkal abbahagyták volna vele, életerejére – mint a

növénynek, amely nem jut csapadékhoz, – azon nyomban elillant volna. Hát ezért kell neki minden este eljönnie a kávézóba, hogy egy csésze kávéért hivatásszerűen angolt taníthasson! Természetesen nem egy közönyös ember, aki azért csinálja, hogy agyonüsse az idejét, mint ahogy a főpincér hiszi. Eszembe jutott, annak idején, hogy kételkedtünk a tanár

őszinteségében, kicsúfoltuk, azt képzeltük, hogy csak a fizetésért tanít; beláttam, hogy a lelkem mélyén csak pirulhatok tévedésemért. Ha arra gondolok, hogy szenvedhetett Mori tanár úr a rosszindulatú pletykák miatt: azért tanít, hogy „agyonüsse az idejét”, hogy „fizetést kapjon”. És mégis, a szenvedések ellenére megingathatatlan maradt: ugyanabban a keménykalapban, lila csokornyakkendőben olvas és fordít tovább eltántoríthatatlanul, s mindezt bátrabban teszi, mint ahogy Don Quijote a csatába ment. Néha azonban tekintetén átsuhan a könnyörgés, amellyel tanítványai felé fordul, de az is lehet, hogy minden emberhez, akivel csak találkozik, együttérzésért könyörög a tekintetével.

Míg fogva tartottak ezek a röpké gondolatok, valami megmagyarázhatatlan izgatottságot fojtottam el magamban, nem tudtam, mi volna jobb, ha sírnék vagy ha nevetnék, s arcomat felhajtott gallérom mögé rejtve gyors léptekkel kisiettem a kávézóból. Közben azonban a szinte vakító, hideg villanyfényben Mori tanár úr kihasználva, hogy nincs vendége a kávézónak, szokásos sipító hangját kieresztve angol nyelvre tanította a szavait leső pincéreket:

– Mivel ez a szó nevet helyettesít, névmásnak nevezük. Bizony. Névmásnak nevezük... Érthető?